

BEHEERSPLAN SINT-CATHARINAKERK

Naam van het onroerend erfgoed:
Sint-Catharinakerk

Ligging:
Bronstraat 4
3380 Zuurbemde (Glabbeek)

Beheerplan opgemaakt door:
DFM architectural office
Sint-Truidersteenweg 30
3700 Tongeren
Tel.: 012/26.33.30
info@dfmoffice.be

Opdrachtgever:
Gemeente Glabbeek
Grotestraat 33
3380 Glabbeek
Contactpersoon: Gert Janssens

D F M a r c h i t e c t u r a l o f f i c e

Inhoud

1	IDENTIFICATIE	5
1.1	Identificatie van het onroerend erfgoed.....	5
1.2	Afbakening van het beheersplan	5
1.3	Beschermingsbesluit	6
1.4	Het onroerend erfgoed in zijn context.....	6
2	Historische nota.....	7
2.1	Historiek van de kerk.....	7
2.2	Historiek van het kerkhof en de kerkhofmuur	11
2.3	Overzicht historiek.....	13
3	Inventarisatie van de erfgoedelementen	14
3.1	Algemene beschrijving en ruimtelijke context	14
3.2	Bouwkundig erfgoed	14
3.2.1	Kerk	14
3.2.2	Kerkhof.....	25
3.2.3	Kerkhofmuur	26
3.3	Landschappelijk erfgoed	27
3.4	Diagnosenota	28
4	Beschrijving van de erfgoedwaarden	29
4.1	Historische waarde	30
4.2	Architectuurhistorische waarde	30
4.3	Artistieke waarde.....	30
5	Beheersvisie en doelstellingen	31
5.1	Visie op het toekomstig beheer.....	32
5.2	Beheerdoelstellingen	32
5.2.1	Restauratie en onderhoud van de kerk.....	32
5.2.2	Restauratie en onderhoud van de kerkhofmuur	33
5.2.3	Verantwoord beheer van het kerkhof.....	34
6	Opsomming en verantwoording van de werkzaamheden	35
7	Voorstel van opvolging en evaluatie	39
8	Bijlagen.....	40

1 IDENTIFICATIE

1.1 Identificatie van het onroerend erfgoed

Naam

Sint-Catharinakerk

Eigenaar

gemeente Glabbeek

Gebruiker

kerkfabriek Sint-Catharina

Ligging

Bronstraat 4

3380 Glabbeek

Kadastrale ligging

Glabbeek, 1ste afdeling, sectie D, perceelnummers 218A en 217A

Juridische toestand

Vastgesteld als bouwkundig erfgoedrelict sinds 14-09-2009 (ID 41851)

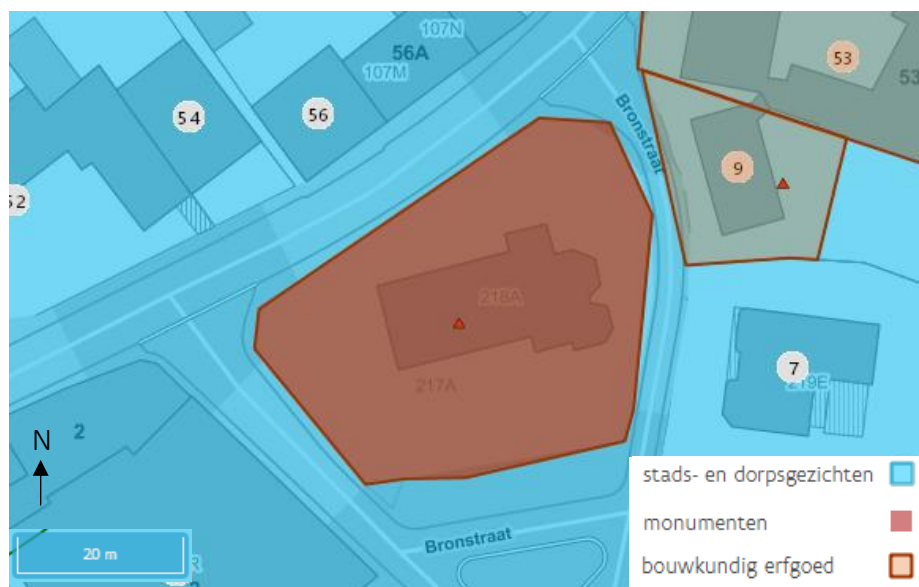
Beschermd als monument sinds 03-07-1981

Beschermd als stads- of dorpsgezicht sinds 03-07-1981

Gewestplan Vlaanderen: de site is gelegen in woongebied met landelijk karakter

1.2 Afbakening van het beheersplan:

het beheersplan betreft het als monument beschermde deel (rood ingekleurd)

1.3 Beschermingsbesluit

De parochiekerk Sint-Catharina werd bij Ministerieel Besluit¹ van 3 juli 1981, samen met het kerkhof en de omheiningsmuur, beschermd als monument omwille van de historische en artistieke waarde. De dorpskern van Glabbeek-Zuurbemde, met inbegrip van het kasteelpark, werd met hetzelfde besluit beschermd als dorpsgezicht.

1.4 Het onroerend erfgoed in zijn context

Sint-Catharinakerk, westzijde

Sint-Catharinakerk, zuidzijde

Sint-Catharinakerk, oostzijde

Sint-Catharinakerk, noordzijde

¹ Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur. (1981). *Ministerieel beschermingsbesluit van 3 juli 1981*. Brussel.

2 HISTORISCHE NOTA

2.1 Historiek van de kerk

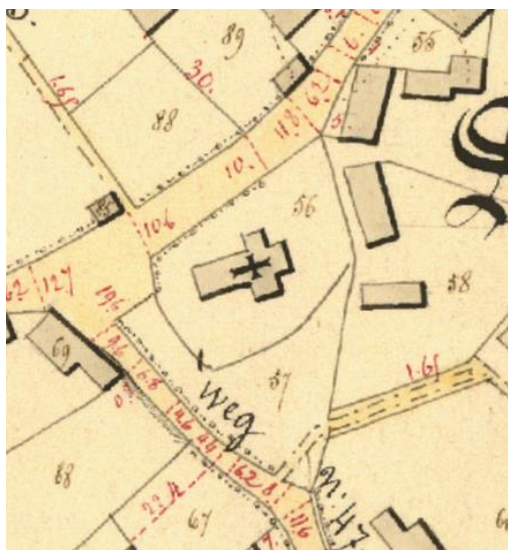
De Sint-Catharinakerk wordt voor het eerst vermeld in 1209 in een akkoord dat gesloten is tussen het kapittel van Tongeren en de abt van Heylissem. Het akkoord maakte een einde aan een lang aanslepend geschil, waardoor volgens Wauters (1882) besloten kan worden dat de kerk al lang voor 1209 bestaat. De oudste iconografische documentatie van de kerk is terug te vinden op de kaart van Villaret van 1745-1748 en de Ferrarisatlas van 1777. De Ferrariskaart toont een kruisvormig grondplan, met vermoedelijk een uitbreiding van de hoofdbeuk, op een driehoekig perceel. De Villaretkaart, de Atlas der Buurtwegen van 1841 en de Popp-kaart van 1846-1854 tonen een enkelvoudig kruisvormig grondplan, waarop de vermoedelijke uitbreiding niet zichtbaar is.

Figuur 1: Villaretkaart (1745-1748)

Figuur 2: Ferrarisatlas (1777)

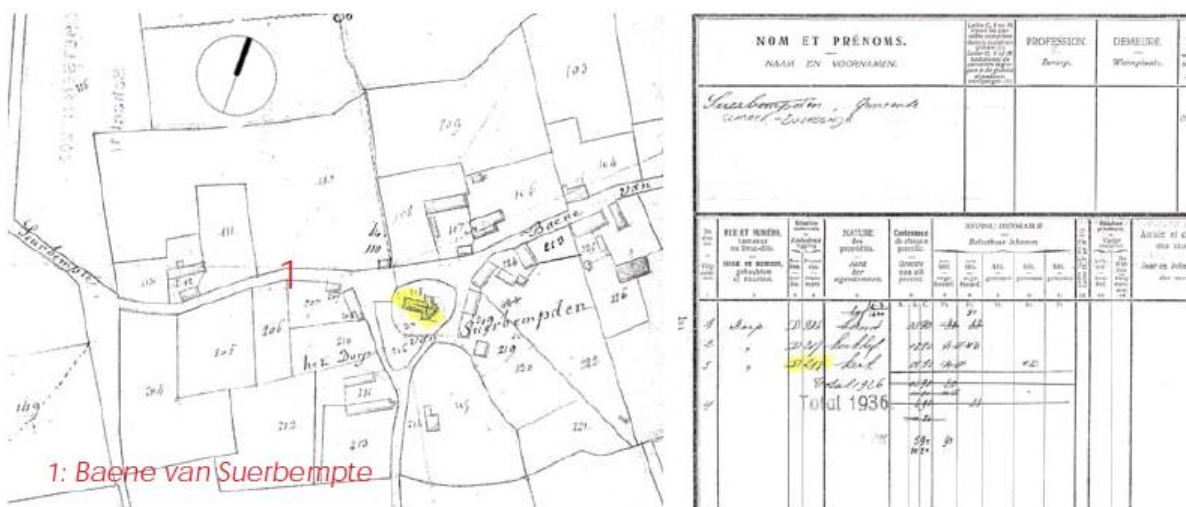

Figuur 3: Atlas der Buurtwegen (1841)

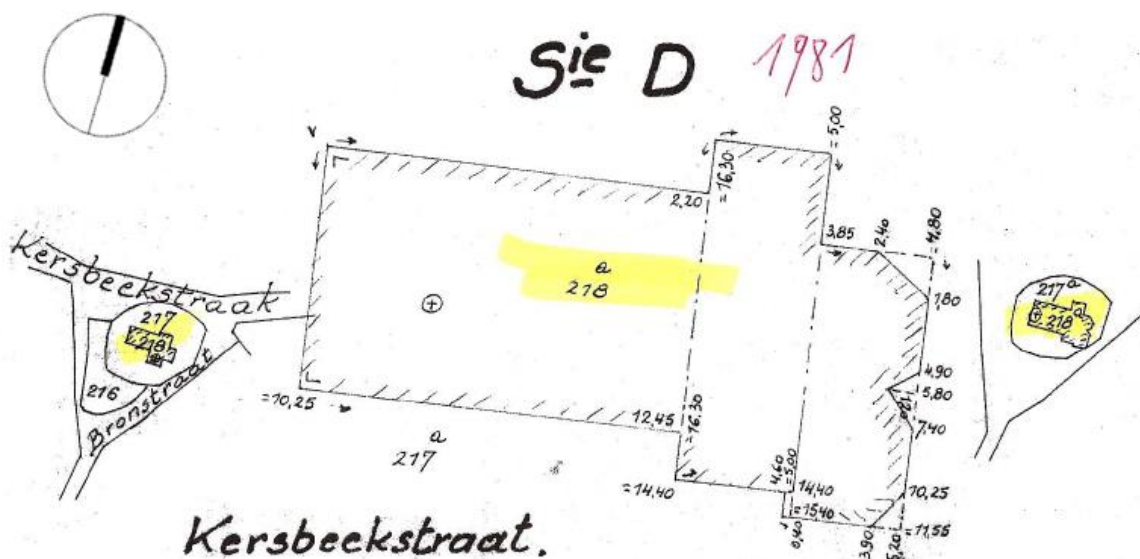

Figuur 4: Popp-kaart (1846-1854)

In 1833 is er een eerste primitief kadasterplan opgetekend van de kerk. De kerk is gekend onder het kadastrummer 'Gemeente Suerbempden, sectie D, nr. 218'. In de kadastrale legger (figuur 5) staat de grond rond de kerk en het kerkhof respectievelijk vermeld onder het kadastrummer 216 en 217. De kadastrale legger vermeldt als oppervlakte voor de kerk 1a 90ca. Het kerkhof bedraagt 8a 90ca en de grond 5a 90ca. De kaart van het kadasterplan toont eveneens een eenvoudig kruisvormig grondplan op een cirkelvormig perceel (grond en kerkhof) langs de Baene van Suerbempte. In 1981 is er nog een mutatie genoteerd (figuur 6), waarop de 19de-eeuwse sacristie duidelijk is ingetekend. Op de kadastrale leggers wordt de oppervlakte van de kerk niet meer aangepast.

Figuur 5: Kadasterplan uit 1833 (Kadaster dienst uittreksels, 1833)

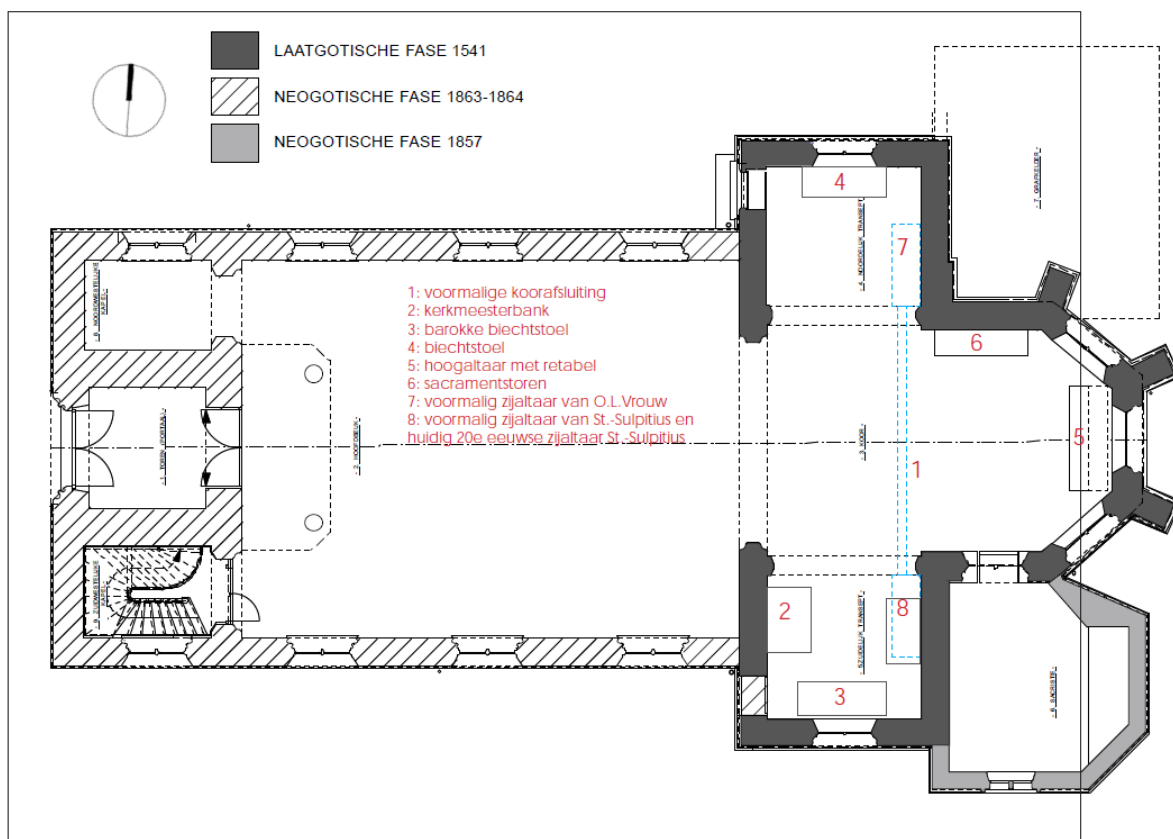
Figuur 6: Mutatie kadasterplan in 1981 (Kadaster dienst uittreksels, 1981)

De Catharinakerk is toegewijd aan de H. Catharina van Alexandrië. Een tweede patroonheilige is Sint-Sulpitius. In 1615 was er volgens Wauters (1882) nog geen sprake van de patroonheilige Sint-Catharina. Vermoedelijk werd zij geïntroduceerd na de wederopbouw van het schip en de westtoren. De Catharinakerk was tot 1846 ondergeschikt aan de kerk van Glabbeek. In 1825 werd de zelfstandigheid van de kerk erkend, maar bleef tot in 1846 bediend door dezelfde geestelijken. Hierna werd J.L. Cerulis uit Zuurbemde de eerste pastoor van een zelfstandige parochie van 1846 tot 1878. De herdenkingssteen van J.L. Cerulis bevindt zich aan de buitenkant van het zuidelijke deel van het schip. Op 18 februari 1834 werd reeds een kerkfabriek aangesteld.

In 1541 werd het vijfhoekig koor met apsis en transept gebouwd. Dit vormt ook meteen het oudste deel van het kerkgebouw en wordt gekenmerkt door de laat-gotiek. Dit deel werd gerestaureerd in 1866. In 1555 werd de opdracht gegeven om een sacramentstoren te maken. Deze bevindt zich naast het altaar en is een tabernakel dat voorzien is van een rijke bovenbouw in de vorm van een opengewerkte toren met pinakels en beelden. De bouwmeester en beeldhouwer Cornelis Floris De Vriendt heeft de sacramentstoren in de Sint-Catharinakerk vervaardigd². Hij is een grondlegger van de renaissance in de Nederlanden en vormt de schakel tussen de gotische retabelsnijders en de barokbeeldhouwers. De invloeden van de Italiaanse renaissance zijn dan ook zichtbaar in de sacramentstoren, die vervolledigd werd in 1557. In het Rijksarchief van Leuven zijn fragmentarisch bewaarde kerkrekeningen van Zuurbemde aanwezig, waarin enkele verwijzingen zijn naar werken uitgevoerd aan de kerk. Het Rijksarchief bevat eveneens het 'Kerckeboeck van Suerbempden' waar rekeningen van tussen 1735 en 1790 aanwezig zijn. Deze rekeningen verwijzen vermoedelijk naar diverse herstellingen aan de kerk.

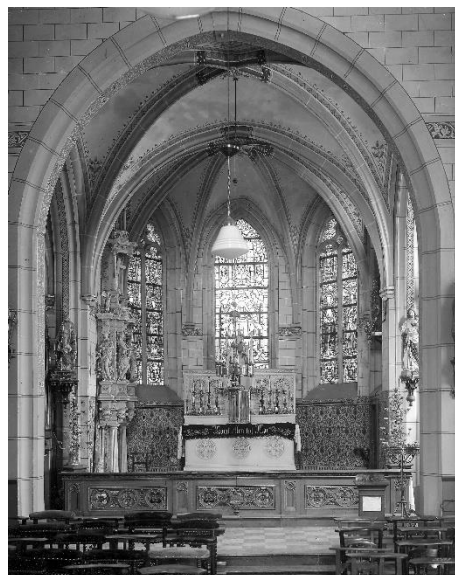
In 1857 werd aan de zuidzijde van de kerk een sacristie aangebouwd en van 1863 tot 1864 werden het neogotisch schip en de westertoren heropgebouwd. Bij Koninklijk Besluit van 17 september 1861 was toelating verleend om het oude schip en de toren te vervangen door een éénbeukig schip en een vierkante westtoren. In 2004 werden tot slot restauratie- en conservatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de sacramentstoren, een herstelling van de dakgoten en de sacristie werd aan de binnen- en buitenkant opgefrist.

² Fenikx bvba. (2011). Bouwhistorisch vooronderzoek Sint-Catharinakerk Zuurbemde. Fenikx bvba.

Figuur 7: Weergave van de laatgotische en neogotische bouwfasen (Fenikx bvba, 2011)

De fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA)³ bevat een fotoreeks uit 1944 die een neogotische decoratieve fase toont (figuur 8), bestaande uit een damastpatroon als lambrisering in het koor, apsis en transept, sjabloonfriezen op onder meer de scheibogen en gewelfribben, gedecoreerde gewelfsleutels met manchetschilderingen en een steenschildering op zowel de wanden van het schip, transept, koor als apsis. Op de fotoreeks uit 1944 zijn de houten communiebank en het hoofdaltaar met retabel nog intact. Vandaag is de communiebank gerecupereerd in een nieuw vrijstaand altaar in het transept. In de noordelijke transeptarm werd het zijaltaar niet bewaard. In 1960 werd het retabel in de oostelijke transeptwand geplaatst. De fotoreeks uit 1975 toont een monochrome overschildering van alle decoratie. Daarnaast zijn nog enkele bijzondere beelden, meubilair en een schilderij bewaard gebleven.

Figuur 8: Interieur van de Sint-Catharinakerk in 1944 (KIK-IRPA fototheek, clichénummer B079886, dd. 1944)

³ KIK-IRPA fototheek. (sd). Fotocollectie Sint-Catharinakerk te Zuurbemde. Opgehaald van KIK-IRPA databank: <http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=B079892&objnr=5501&lang=nl-NL&nr=1>

2.2 Historiek van het kerkhof en de kerkhofmuur

Het kerkhof is gelegen rond de kerk en doet nog steeds dienst als kerkhof. Het beschermingsbesluit stelt dat het kerkhof en zijn kerkhofmuur beschermd zijn als monument. De kerk van Zuurbemde staat gedocumenteerd op enkele postkaarten. Op een oude postkaart (figuur 9) is zichtbaar hoe het kerkhof begrensd wordt door een haag, daar nog geen kerkhofmuur aanwezig is. De fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA) toont twee fotoreeksen van het exterieur en interieur, genomen in 1944 en in 1975. Op het rechterzijaanzicht van de Catharinakerk is zichtbaar hoe twee hagen het kerkhof aan de oostzijde afsluiten in 1944 (figuur 10). Vandaag wordt op deze plaats het kerkhof begrensd door een talud met kasseien (figuur 11). De huidige kerkhofmuur is opgetrokken in drie fasen. De eerste fase werd uitgevoerd met ezelsrug (figuur 12) en in de tweede fase is de muur afgedekt met pannen (figuur 13) en in een recente en derde fase werd deze opgetrokken uit rood baksteenmetselwerk en afgedekt met pannen (figuur 14)⁴.

Figuur 9: Postkaart kerk Zuurbemde (Fenikx bvba, 2011)

Figuur 10: Afwezigheid van kerkhofmuur (oostzijde) in 1944 (Fenikx bvba, 2011)

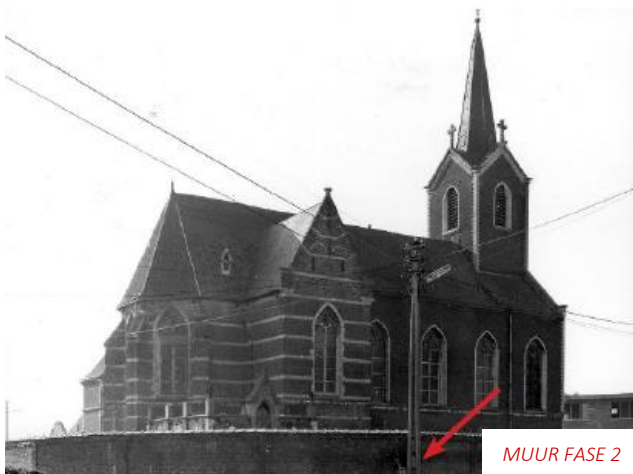

Figuur 11: Begrenzing kerkhof (oostzijde) in 2010 (Fenikx bvba, 2011)

⁴ Fenikx bvba. (2011). Bouwhistorisch vooronderzoek Sint-Catharinakerk Zuurbemde. Fenikx bvba.

Figuur 12: Kerkhofmuur uitgevoerd met ezelsrug (Fenikx bvba, 2011)

Figuur 13: Kerkhofmuur afgedekt met pannen (Fenikx bvba, 2011)

Figuur 14: Kerkhofmuur uit rode baksteen en afgedekt met pannen (Fenikx bvba, 2011)

2.3 Overzicht historiek

3 INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN⁵

3.1 Algemene beschrijving en ruimtelijke context

De Sint-Catharinakerk en de omringende kerkhofmuur zijn gelegen in de historische en landelijke dorpskern Glabbeek-Zuurbemde. De dorpskern bestaat uit de bebouwing gesitueerd rondom de Sint-Catharinakerk en het landschappelijk gedeelte rondom het kasteel de la Costa. Het driehoekig perceel waarop de beschermde kerk en het kerkhof liggen, wordt begrensd door de Bronstraat in het oosten, zuiden en westen en door de gemeenteweg Zuurbemde in het noorden.

3.2 Bouwkundig erfgoed

3.2.1 Kerk

Exterieur

De Sint-Catharinakerk is een éénbeukige kerk die gevormd wordt door een vier traveeën tellend schip onder een zadeldak, een transept, een klein koor bestaande uit twee traveeën met een apsis bestaande uit drie traveeën, een vierkante westertoren met een scherpe spits op achthoekige basis, die geflankeerd wordt door een doopkapel en een berging, en een sacristie.

Figuur 15: Exterieurbeeld van de Sint-Catharinakerk (Gemeente Glabbeek, 2018)

⁵ Bijhorende fotoreportage is terug te vinden in bijlage 5.

Het vijfhoekig koor met apsis en transept dat in 1541 werd gebouwd, is opgetrokken uit oranjerood baksteenmetselwerk in staand verband (foto 1). Het baksteenmetselwerk is uitgevoerd met twee formaten en wordt afgewisseld met speklagen in Gobertangesteent. Ter hoogte van de afzaten (hellend waterafvoervlak) van de ramen vormt een cordonlijst in Gobertangesteent een horizontaal accent. De afzaten van de ramen zijn uitgevoerd in blauwe hardsteen. De plint van het koor is in natuursteen uitgevoerd, namelijk kwartsiet (foto 2). Op enkele plaatsen is een vervanging van het kwartsiet door Gobertange zichtbaar. De Gobertangesteent werd ook toegepast in de kozijnen. Het koor dat bestaat uit twee traveeën bevat één spitsboograam met monelen in Gobertangesteent, voorzien van gebrandschilderd glas. Dit spitsboograam werd dichtgemetseld bij de bouw van de sacristie (foto 3). Ter hoogte van de sacramentstoren is geen raam aanwezig. De apsis wordt afgedragen op drie steunberen en bestaat uit drie traveeën met drie spitsboogramen en gebrandschilderd glas. Enkel het oostelijke centrale spitsboograam beschikt niet over monelen en het glasraam wijkt stilistisch ook af van de andere twee ramen (foto 4).

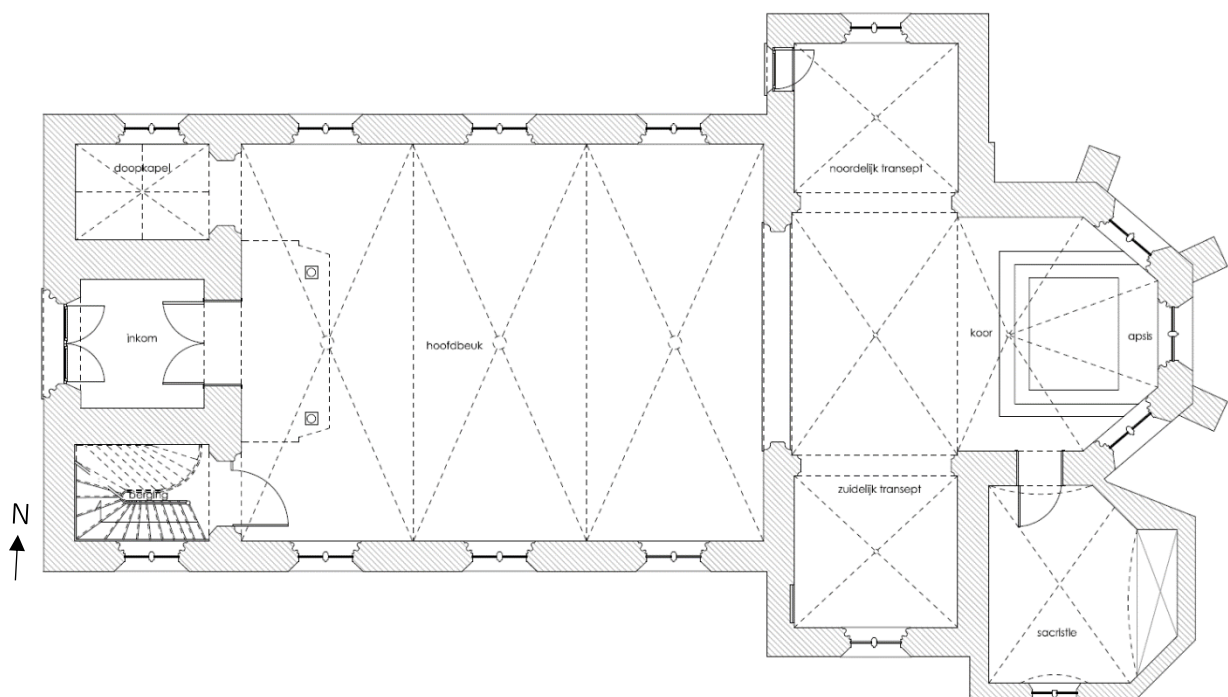
De noordelijke en zuidelijke transeptarmen hebben elk een spitsboograam met witstenen monelen en gebrandschilderd glas. Aan de noordelijke vleugel van het transept is vermoedelijk de natuurstenen plint volledig hermetst geweest tijdens de verbouwing van het schip. De plint loopt namelijk door in de natuurstenen plint in Gobertange van het schip (foto 5). Aan de zuidelijke transeptarm zijn eveneens wijzigingen toegebracht. Oorspronkelijk werd het transept ontsloten door middel van twee deuren in de westmuren. In de noordelijke transeptarm is de 16de-eeuwse toegangsdeur bewaard gebleven. De symmetrische toegangsdeur in de zuidelijke transeptarm is echter dichtgemetseld bij de bouw van het schip in 1863-1864, waarvan de sporen nog goed zichtbaar zijn (foto 6). Zo werd de plint in harmonie gebracht met het schip (Gobertange) en het bovenliggende metselwerk is hermetst om de deuropening te dichten. Ook zijn de bouwnaden tussen het transept en het schip duidelijk zichtbaar. In de zuidgevel van het transept is nog een oorspronkelijke kwartsietplint bewaard gebleven. Het dak van het koor met apsis en het transept heeft een houten dakstoel die bekleed is met natuurleien. Er is een dakkapel aanwezig op de noordelijke en zuidelijke dakflank van het koor.

De neogotische toren en schip, geconstrueerd in 1863-1864, zijn opgetrokken in rood baksteenmetselwerk in staand verband op een plint met lijst in Gobertangesteent. De raamafzaten zijn in blauwe hardsteen uitgevoerd. Het schip is opgebouwd uit vier traveeën en beschikt over een zadeldak bedekt met natuurleien. In iedere travee is een spitsboograam met monelen in Gobertangesteent en gebrandschilderd glas aanwezig (foto 7). Enkel het glasraam ter hoogte van de kapel beschikt over non-figuratief glas-in-lood (foto 8). Alle ramen hebben een voorzetbeglazing aan de exterieurzijde, behalve de ramen van het eerste travee (noord en zuid). De inkom bevindt zich in de uiterst linkse travee in de westelijke gevel en bestaat uit een spitsboogportaal in Gobertangesteent (foto 9). De buitendeur heeft twee open poortvleugels.

De westertoren heeft een vierkantig grondplan en is bekroond met een scherpe spits op een achthoekige basis. Het zadeldak en de torenspits hebben een houten dakstoel die bedekt is met natuurleien. Er bevindt zich een spitsboograam met een metalen roedeverdeling aan elke zijde van de toren (foto 10). De sacristie die in 1857 werd bijgebouwd tegen het bestaande koor en transept is opgetrokken in een baksteenparement in kruisverband. De natuurstenen plint met lijst is op dezelfde manier uitgevoerd in Gobertangesteen. De witstenen hoekkettingen en kozijnen zijn eveneens in Gobertangesteen uitgevoerd (foto 11). In de zuidwand van de sacristie zit een rondboogvenster met een witstenen moneel. De sacristie heeft een schilddak bekleed met natuurleien. De bouwnaden zijn eveneens zichtbaar tussen het koor/transept en de sacristie.

Interieur

Het grondplan van de Sint-Catharinakerk bestaat uit een éénbeukig schip met transept, een klein koor met apsis en een sacristie. Het schip wordt ontsloten via een portaal op de westzijde met daarboven het doksaal. In het eerste travee van het schip bevindt eveneens de doopkapel (noordwest) en een berging (zuidwest). De westertoren en doksaal zijn toegankelijk via een houten draaitrap aan de zuidwestzijde van het schip. De zolder is bereikbaar via het doksaal. De sacristie is toegankelijk via het koor en ligt in de zuidelijke oksel van het koor en transept.

Figuur 16: Grondplan van de Sint-Catharinakerk (DFM architectural office, 2018)

De vloer in het schip is afgewerkt met een blauwzwarte natuursteen (foto 12). In de zones die bestemd zijn voor de kerkstoelen is een stoffen tapijt geplaatst, waardoor visueel een gangpad gevormd wordt. Ter hoogte van het altaar werd een platform uit twee lagen aangelegd. Het

eerste platform waar het koor, apsis en transept zich bevinden, ligt twee treden hoger dan de vloer van het schip. Het koor, apsis en transept hebben een natuurstenen vloer in dambordpatroon van grijze en zwarte tegels (foto 13). Tussen de viering en het koor zijn geen trappen uitgevoerd en loopt de vloer door. De rand van het platform is afgeboord met een natuursteen, vermoedelijk een zwarte marmer (foto 13). Op het tweede platform bevindt zich het hoofdaltaar met retabel dat drie treden hoger gelegen is dan de vloer van het koor, transept en apsis. De randen zijn eveneens uitgevoerd in een natuursteen, vermoedelijk zwarte marmer (foto 14). Op het platform bevindt zich een houten plankenvloer. In de sacristie is eveneens een houten plankenvloer aanwezig die momenteel bedekt is met linoleum.

De opgaande muurvlakken van de Sint-Catharinakerk worden getypeerd door de spitsboogvormige vensteropeningen. De muurvlakken en de dagkanten zijn vandaag bedekt onder een pleistermortel op basis van gips en enkele verflagen (foto 15). Uit het historisch onderzoek blijkt dat het interieur weelderig gedecoreerd was (figuur 17). De gedocumenteerde fotoreeks van 1944 door het KIK-IRPA toont neogotische muurschilderingen. Het historisch kleurenonderzoek, uitgevoerd door Fenikx bvba in 2010⁶, heeft twee neogotische fasen teruggevonden onder enkele later aangebrachte monochrome verflagen. De oudste fase is teruggevonden in het koor, het transept en het schip en bevat verzorgde sjabloonschilderingen op basis van kalkverf. Op de oostwand van het noordelijk transept is een rode schildering teruggevonden uit deze fase (foto 16). Aangezien deze schilderingen zijn teruggevonden in het schip en de zijkapel dateren deze van na 1864. De scheiboog tussen het schip en het transept is gedecoreerd met gestileerde florale motieven bestaande uit groen en bruinrood op een roze achtergrond (foto 17).

Figuur 17: Interieurbeeld uit 1944 (KIK-IRPA fototheek, clichénummer B079886, dd. 1944)

Figuur 18: Interieurbeeld uit 1975 (KIK-IRPA fototheek clichénummer M232110, dd. 1975)

⁶ Fenikx bvba. (2011). Bouwhistorisch vooronderzoek Sint-Catharinakerk Zuurbemde. Fenikx bvba.

Begin 20ste eeuw krijgt de kerk voor een tweede maal een neogotische schildering. Het gaat om de fase die gedocumenteerd werd door het KIK-IRPA in 1944. In deze periode werd de lambrisering in het schip betimmerd met aspectpanelen, vermoedelijk omwille van vochtproblemen. Op deze panelen werd een nieuwe lambriseringsschildering aangebracht. Het gaat hier om een monochrome lambrisering met biezen en daarboven een zone met eenvoudige geometrische sjablonen in roodbruin en groen op dezelfde achtergrond als het steenmotief (foto 18). Ook de afzaten van de ramen zijn in een latere fase bedekt met asbestpanelen. In het koor, apsis en transept is een lambrisering met damastpatroon teruggevonden. In het schip zijn wanden gedecoreerd met een steenschildering en sjabloonfriezen op de scheibogen, gewelfribben en wanden teruggevonden (foto 19). Deze schilderingen zijn gemaakt in een traditionele olieverf. De rode damastschildering op de lambrisering is een imitatie van een textiel met bovenaan een galon met een gestileerd karrewiel op een roze achtergrond. Het damast bestaat uit een vrij groot patroon van gestileerde florale motieven in rood en donkerrood op een roze achtergrond en onderaan afgeboord met rode kwasten. Boven de damastschildering start een beige steenschildering met rode voegen (foto 20). Op de scheiboog tussen het transept en het schip is een witte sjabloonschildering van druiventrossen- en bladeren op een hemelsblauwe achtergrond teruggevonden (foto 21), waaronder nog een ouder sjabloonpatroon uit de eerste neogotische fase aanwezig is. Echter zijn heel wat zones in het interieur herbepoetst ten gevolge van vochtproblemen, waardoor heel wat historische lagen verloren zijn gegaan. Zo is op de gedocumenteerde fotoreeks van het KIK-IRPA uit 1975 te zien hoe alle decoratie monochroom overschilderd is (figuur 18).

De neogotische gebrandschilderde ramen zijn door de familie de La Coste rond 1925 geschonken. De spitsboogvormige vensteropeningen met maaswerk zijn afgedicht met kleurrijke neogotische glas-in-loodramen en verstevigd met raambruggen (foto 22). De ramen zijn tweeledig en de meerderheid is voorzien van al dan niet gekleurd beschermglas. Alle ramen zijn eveneens voorzien van witstenen monelen in Gobertangestein (foto 23), behalve het oostelijke centrale spitsboograam in de apsis (foto 24). De glasramen ter hoogte van de doopkapel en het portaal zijn voorzien van non-figuratief (ongebrandschilderd) glas-in-lood. De glasramen illustreren: de Kroning van Maria (1899), Heilige Edmondus en Virgo Maria (1925), Heilige Domenicus en Onze-Lieve-Vrouw van de rozenkrans (1955-1960), Heilige Joanna en Heilige Jozef (1899), Heilige Jacobus de Meerdere en Heilige Augustinus (1932), Heilige Pastoor van Ars en Heilige Pascalis Baylon (1932), Heilige Paulus en Heilige Theresia van Avilla (1925), Onze-Lieve-Vrouwe van Lourdes (1958), Heilige Sulphitius van Bourges en Heilige Catharina (1903), scènes uit het leven van de Heilige Anthonius van Padua (1899) en scènes die verwijzen naar de eucharistie (1903)⁷.

⁷ Van den Wijngaert, C. (2011). Vooronderzoek glasramen uit de Sint-Catharinakerk te Zuurbemde. Vlaams-Brabant.

Het schip van de kerk heeft een spitsbooggewelf zonder zuilen, waarbij de stijl van het laatgotisch koor is gereproduceerd (foto 25). Het koor beschikt over kruisribgewelven die vertrekken vanop eenvoudige consoles en komen samen in een sluitsteen met duif, het symbool van de Heilige Geest (foto 26). Het transept is in diezelfde laatgotische stijl uitgewerkt met kruisribgewelven op consoles en met sluitstenen (foto 27). De fotoreeks van het KIK-IPRA in 1944 toont hoe het gewelf en de ribben in het koor, apsis en transept eveneens gedecoreerd waren. De holle lijst was getamponneerd met een donkermauve bollensjabloon op een mauve achtergrond. De consoles onder de gewelfribben waren deels gepolychromeerd in fel rood en bladgoud (foto 28). De sacristie heeft een kruisgewelf. Het schip, transept, koor en apsis hebben een eikenhouten dakspant, getapt en voorzien van telmerken (foto 29). De sporen van de westwand van het transept zijn nog aanwezig onder de huidige kap van het schip (foto 30).

Kerkelijk meubilair (nagelvaste elementen)

Het nagelvast kerkelijk meubilair is onroerende uit aard, waardoor het integraal deel uitmaakt van het beschermde monument. Met nagelvast kerkelijk meubilair worden interieurelementen bedoeld die vast verbonden zijn met het monument en niet zonder breekwerk verwijderd kunnen worden.⁸ Het nagelvast meubilair in het huidige kerkinterieur dateert uit diverse perioden. Voor de Sint-Catharinakerk zijn volgende elementen nagelvast en waardevol: retabel, hoofdaltaar, kerkmeesterbank, credens, sacramentstoren, preekstoel, twee kerkklokken en een orgel.

Het **retabel** (foto 31) is afkomstig van het neogotisch hoofdaltaar (2de helft 19de eeuw). Het is in de jaren 1960 afgezaagd en in de oostelijke wand van de noordelijke transeptarm geplaatst. De beelden van de vier evangelisten met hun attributen zijn in hoog reliëf gebeeldhouwd in nissen. In de centrale nis bevindt zich een 19de-eeuwse staakmadonna met kind en bloem. Het **hoofdaltaar** (foto 32) is vervaardigd uit natuursteen met een zwart marmeren tablet. Het altaar is gedecoreerd met drie vierpassen, met in de middelste vierpas een kruis.

De **kerkmeesterbank** (foto 33) bevindt zich in het zuidelijke transept. Het rugbeschot gaat terug tot de 15de of 16de eeuw; de afsluiting en de zetels zijn 18de-eeuws. In de Sint-Catharinakerk is eveneens een **credens** aanwezig (foto 34). Deze dateert uit 1891-1900 en is vervaardigd uit eik. Het beeldhouwwerk heeft een hoogte van 47 cm en is ingemetseld in de koorwand.

De **sacramentstoren** (foto 35) is een beeldhouwwerk uit steen van Avesnes en wordt toegeschreven aan Cornelis Floris de Vriendt. Het bevindt zich tegen de noordermuur van het koor. De tekst op de sacramentstoren vermeldt een datum 1555: *'A[nn]o XVe LV doen wert werck bestede door heyn-drick va[n] halle ende steven jordens die doen kerckmeesters ware[n] van deser kercke[n].'* Deze tekst is door dr. P. Kempenaars als volgt vertaald: *'In het jaar 1555*

⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed. (2015). Cultuurgoeederen in monumenten: richtlijn om te beoordelen of cultuurgoeederen deel uit maken van de bescherming. Vlaamse Overheid.

toen werd dit werk uitbesteed door Hendrik van Halle en Steven Jordens die toen kerkmeesters waren van deze kerk.⁹ De sacramentstoren is twee meter breed en zeven meter hoog en is een voorbeeld van de Vlaamse Renaissancearchitectuur. Links en rechts knielen een man en een vrouw met samengevouwen handen. Het monument bestaat uit vijf hoofdonderdelen. Boven het bredere voetstuk staat tussen Dorische zuilen en pijlers in een nis een jonge vrouw met drie kinderen. Deze stellen liefde en liefdadigheid voor. Boven een bas-reliëf met het Laatste Avondmaal staat het tabernakel, geflankeerd door vier kariatiden die de matigheid, gerechtigheid, sterkte en voorzichtigheid voorstellen. Een bewerkte ijzeren deur sluit het tabernakel af. Hogerop staat de triomferende Christus met het kruis tussen twee Korintische zuilen. Op het vierde plan staan drie zuiltjes met daarop een vruchtenkorf. Helemaal bovenaan is het nest van de pelikaan gebouwd.

De **preekstoel** (foto 36) dateert van 1841-1860 en bevindt zich in het schip tegen de zuidelijke transeptmuur. De preekstoel is in het verleden gedemonteerd en werd verplaatst. De trap werd ingekort en het klankbord werd verwijderd in 1965. De preekstoel is vervaardigd uit eik.

In de Sint-Catharinakerk hangen **twee klokken**, namelijk een grote klok (foto 37) en een kleine klok (foto 38). De klokken bevinden zich in een eikenhouten klokkenstoel. De grote klok is gegoten door Michiels uit Doornik en dateert van 1955. De grote klok is momenteel nog operationeel voor het handmatig luiden. De kleine klok, genaamd Sancta Maria, is zeer waardevol en dateert van 1601. De oorspronkelijke klokkengieter is onbekend. De klok is gemonteerd in een oude eiken luidbrug en verbonden met een houten luidwiel. Het eiken raamwerk dateert vermoedelijk van eind 19de eeuw¹⁰.

Het **orgel** (foto 39) van de Sint-Catharinakerk dateert uit 1900 en bevindt zich in het doksaal. Het orgel werd voorheen verkeerdelijk toegeschreven aan Pieter-Adam van Dinter te Tienen, maar het instrument behoort toe aan Theodoor Ruef uit Sint-Truiden. Het orgel is een éénklaviersinstrument met zijkantbespeling. Het beschikt over een sleeplade, een mechanische tractuur en origineel pijpwerk.

Cultuurgoederen

Cultuurgoederen zijn volgens het Onroerenderfgoedbesluit (2014): *‘roerende goederen, die omwille van hun erfgoedwaarde van algemeen belang zijn, waarvan het samen voorkomen met het gebouw een bijzondere waarde heeft en die ofwel ontworpen zijn voor of vervaardigd met het beschermd goed ofwel gerelateerd aan de functie van het beschermd goed en waarvoor de historische verbondenheid met het beschermd goed kan aangetoond worden’*.¹¹ In de Sint-

⁹ Dr. Paul T. C. Kempeneers (2008). (sd). Een geschiedkundige en toponymische studie, Glabbeek..

¹⁰ Gegevens verkregen van erfgoedconsulent en orgeldeskundige Michel Lemmens.

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed. (2015). Cultuurgoederen in monumenten: richtlijn om te beoordelen of cultuurgoederen deel uit maken van de bescherming. Vlaamse Overheid.

Catharinakerk zijn volgende cultuurgooederen aanwezig: doopvont, dienstaltaar (voormalige communiebank), biechtstoel, kruisbeeld en verschillende beelden.

a. Doopvont

Het doopvont (foto 40) is vervaardigd uit een gepolijste blauwe hardsteen (gezaagd, frijnslag en hamerslag) en koper (geslagen). Het doopvont dateert van 1801-1900 en is geplaatst op een vierkante sokkel met een kruis als iconografie. Het koperen deksel dateert van 1891-1900. Het doopvont bevond zich oorspronkelijk in de doopkapel, maar werd verplaatst naar het noordelijk transept.

- het doopvont is **onroerend door ornamentele bestemming** op basis van de materiële integratie in het onroerend goed. Het maakt deel uit van de neogotische totaalinrichting van het monument;
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: het doopvont draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument. Het weghalen van dit roerend goed zou afbreuk doen aan de historische waarde van het monument;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde omdat het ontworpen en vervaardigd is voor het gebouw;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: het doopvont was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

b. Voormalige communiebank - dienstaltaar

De communiebank is vandaag slechts deels bewaard gebleven en is gerecupereerd in een vrijstaand dienstaltaar (foto 41). Volgens de gegevens uit de Inventaris van het bouwkundig erfgoed zou in de communiebank de datum 1541 zijn aangebracht, maar deze datum werd in het gerecupereerde deel niet meer teruggevonden. Het dienstaltaar bevindt zich op het eerste platform in het koor.

- de voormalige communiebank, heden dienstaltaar, is **onroerend door (wils)bestemming**: de communiebank werd bewaard en omgevormd tot een dienstaltaar;
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: het dienstaltaar draagt bij aan de historische waarde van het monument;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde omdat het vervaardigd is voor het gebouw;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: het dienstaltaar was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument;

c. Biechtstoel

Tegen de noordelijke wand van het schip, in het eerste travee, bevindt zich een biechtstoel (foto 42) uit eikenhout. De stoel dateert uit 1841-1900 en is afgewerkt met decoratief houtsnijwerk en een rood gordijn. Aan de voorzijde staan twee gekruiste sleutels afgebeeld die verwijzen naar de apostel Petrus (vergevingsmacht). Het element is verplaatsbaar en niet nagelvast. De biechtstoel stond aanvankelijk in het noordelijk transept onder het raam.

- de biechtstoel is **onroerend door ornamentele bestemming** omdat het deel uitmaakt van de neogotische totaalinrichting van het monument;
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: de biechtstoel draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde omdat het vervaardigd is voor het gebouw;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: de biechtstoel was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

d. Kruisbeeld

Van het kruisbeeld (foto 43) dateert de Christus van 1501-1550. Het kruisbeeld bevindt zich in het schip boven de toegang van het transept. Het beeld werd vervaardigd uit hout en is gepolychromeerd.

- het kruisbeeld is **onroerend door ornamentele bestemming** omdat het deel uit maakt van de neogotische totaalinrichting van het monument (zie de neogotische polychromie);
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: het kruisbeeld draagt bij aan de architectuurhistorische en artistieke waarde van het monument;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde omdat het vervaardigd is voor het gebouw;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: het kruisbeeld was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

e. Staakmadonna met kind en bloem

In de centrale nis van het retabel in de oostelijke wand van de noordelijke transeptarm bevindt zich een 19de-eeuwse staakmadonna met kind en bloem (foto 44). Het beeld is vervaardigd uit hout en textiel en het kleed is een borduurwerk uit zijde. Het beeld kent een gepolychromeerde afwerking.

- het beeld is **onroerend door ornamentele bestemming** op basis van de materiële integratie in het onroerend goed. Het beeld maakt deel uit van het retabel (bevindt zich in de centrale nis);
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: het beeld draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument (als getuige van het neogotisch interieur) en aan de artistieke waarde;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde, omdat het beeld deel uitmaakt van het neogotisch totaalconcept van de aankleding van de kerk;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: het beeld was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

f. Beelden

In de Sint-Catharinakerk zijn drie beeldengroepen te onderscheiden. De oudste beeldengroep dateert van 1501-1550 en bestaat uit de O.L. Vrouw, de Heilige Anthonius abt en de Heilige Rochus van Montpellier. Onze-Lieve-Vrouw zonder kind (foto 45) maakt deel uit van een Calvariegroep. Het beeld bevindt zich aan de noordkant van het schip, tussen het tweede en derde travee. De Heilig Rochus van Montpellier (foto 46) wordt afgebeeld met een pelgrimsstaf, pestzweer, kind en hond met een homp brood in zijn muil. Het beeld bevindt zich aan de noordkant van het schip aan de westwand van de ingang. De Heilige Anthonius abt (foto 47) wordt afgebeeld met een gebedenboek. Het beeld bevindt zich aan de zuidkant van het schip aan de westwand van de ingang. De drie beelden zijn vervaardigd uit hout en kregen een neogotische polychromie.

- de beeldengroep is **onroerend door ornamentele bestemming** op basis van de materiële integratie in het onroerend goed. De beelden maken deel uit van de neogotische totaalinrichting van het monument (zie de neogotische polychromie);
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: de beeldengroep draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument (als getuige van het neogotisch interieur) en aan de artistieke waarde;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde omdat de beelden een nieuwe polychromie kregen om zich in te passen in de neogotische aankleding van het interieur;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: de beeldengroep was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

De tweede beeldengroep dateert van 1601-1700 en bestaat uit Jezus op de koude steen, Heilige Sebastiaan, Heilige Sulpitius van Bourges en Heilige Catharina van Alexandrië. Jezus op de koude steen (foto 48) is vervaardigd uit hout en kent een oudere polychromie. Het beeld bevindt zich aan de noordkant van het schip tussen het eerste en tweede travee. Het beeld

staat op een sokkel die gelijkaardig is aan de credens. De Heilige Sebastiaan (foto 49) is gebonden aan een boom en met pijlen doorboord en bevindt zich in de sacristie. De Heilige Sulpitius van Bourges (foto 50) wordt afgebeeld met een bisschopsmijter, staf en gebedenboek. Hij was de oorspronkelijke patroonheilige van de parochie Zuurbemde. Het beeld staat aan de zuidkant van het schip in het derde travee. De Heilige Catharina van Alexandrië (foto 51) wordt afgebeeld met karrewiel en is de huidige patroonheilige. Deze beeldengroep is vervaardigd uit hout en kreeg eveneens een neogotische polychromie.

- de beeldengroep is **onroerend door ornamentele bestemming** op basis van de materiële integratie in het onroerend goed. De beelden maken deel uit van de neogotische totaalinrichting van het monument (zie de neogotische polychromie);
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: de beeldengroep draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument (als getuige van het neogotisch interieur) en aan de artistieke waarde;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde, omdat de beelden een nieuwe polychromie kregen om zich in te passen in de neogotische aankleding van het interieur;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: de beeldengroep was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

Het beeld Heilige Jozef met Jezuskind (foto 52) wordt afgebeeld met vier lelies en bevindt zich aan de zuidkant van het schip tussen het eerste en tweede travee. Het beeld dateert van 1851-1900 en is vervaardigd uit hout met een neogotische polychromie.

- het beeld is **onroerend door ornamentele bestemming** op basis van de materiële integratie in het onroerend goed. Het beeld maakt deel uit van de neogotische totaalinrichting van het monument (zie de neogotische polychromie);
- er is een **waardeversterkende band** tussen het roerend goed en het monument: het beeld draagt bij aan de architectuurhistorische waarde van het monument (als getuige van het neogotisch interieur) en aan de artistieke waarde;
- het **samen voorkomen** van het roerend goed en het gebouw heeft een bijzondere waarde, omdat het beeld deel uitmaakt van het neogotisch totaalconcept van de aankleding van de kerk;
- er is een **historische verbondenheid** met het monument: het beeld was aanwezig op het moment van de bescherming en was steeds verbonden met dit monument.

3.2.2 Kerkhof

Het kerkhof is quasi rechthoekig van vorm met aan de noordoostelijke kant een afronding. Het kerkhof is opgenomen in de bescherming als monument en als dorpsgezicht (M.B. 3 juli 1981). Het kerkhof wordt getypeerd door graftekens in hardsteen (kalksteen) en heel wat recente graftekens van gepolijste marmer of graniet (foto 53). Aan de noordzijde van het kerkhof komen neogotische en renaissance-geïnspireerde gietijzeren grafkruisen voor (foto 54 en 55).

Het meest opmerkelijke grafmonument is dat van de familie La Costa (figuur 19). Het 19de-eeuwse praalgraf van de familie bevindt zich aan de noordelijke koorwand en bevat het opschrift: *'D.O.M - Sepulcrum Famoliae de Costa - Ex Nobili Lavaniae Prosapia - Et Ducibus Genuensium a Dornis - 1855 - O.P.I.'*¹² Het opschrift is opgetekend door Alphonse Wauters toen het opschrift nog leesbaar was. Vandaag zijn nog slechts enkele woorden leesbaar. Het praalgraf is opgetrokken in rood baksteenmetselwerk in staand verband op een blauwe hardstenen plint. De steunenberen worden gekenmerkt door blauwe hardstenen massieven met metalen kruisen. De noordzijde van het praalgraf is toegankelijk via een houten deur in een spitsboogportaal in blauwe hardsteen. De graven dateren van 1900-1951.

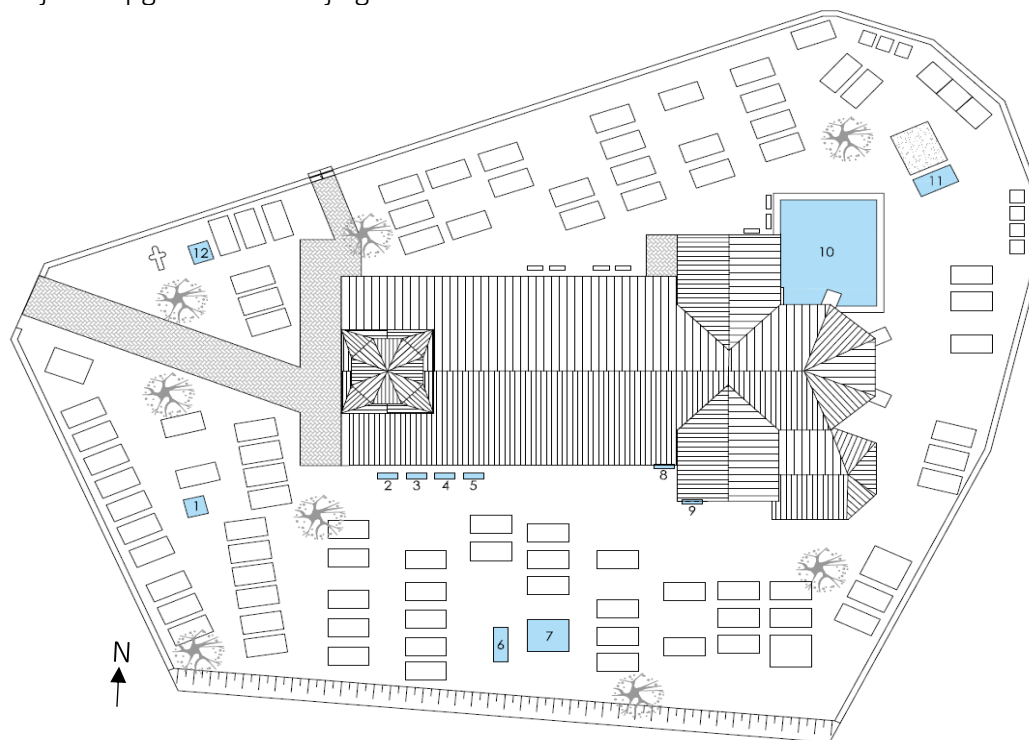
Naast het opmerkelijk grafmonument staan op het kerkhof nog een aantal opmerkelijke graftekens. Zo bevindt zich aan de zuidoostelijke kant van het schip een in de kerkmuur geïntegreerde herdenkingssteen van J.L. Cerulis (foto 56), de eerste pastoor van de zelfstandige parochie Zuurbemde. De tekst op de grafsteen is zeer goed bewaard gebleven. Het graf van de familie Taverniers (foto 57) wordt gevormd door een klein hardstenen grafkruis op een kleinere vierkante sokkel op een rechthoekig basement, evenzeer in hardsteen. Het grafmonument dateert van 1921-1927. Het graf bevindt zich aan de westzijde van het kerkhof. Aan de zuidzijde van het kerkhof zijn de grafstenen van de familie Decoster-Sneyders (foto 58) gelegen. Het betreft vier rechtopstaande grafstenen uit hardsteen met een hardstenen kruis bovenop. De grafstenen zijn staande op een hardstenen plint.

Figuur 19: Praalgraf van de familie La Costa (DFM architectural office, 2018)

¹² A. Wauters, *Géographie et Histoire des Communes Belges, Arrondissement de Louvin, Canton de Glabbeek, Bruxelles* 1882, p. 14.

Het kerkhof is nog steeds in gebruik. Ter plaatse werd een inventarisatie gedaan van de historisch belangwekkende grafmonumenten die beeldbepalend zijn voor dit historisch, landelijk kerkhof. Op onderstaand plan zijn deze graven aangeduid in het blauw. Zij komen in aanmerking voor erkenning als ZEN-erfgoed (geen concessie mogelijk vanuit erfgoeddoogpunt) en zijn zo opgenomen in bijlage 2.

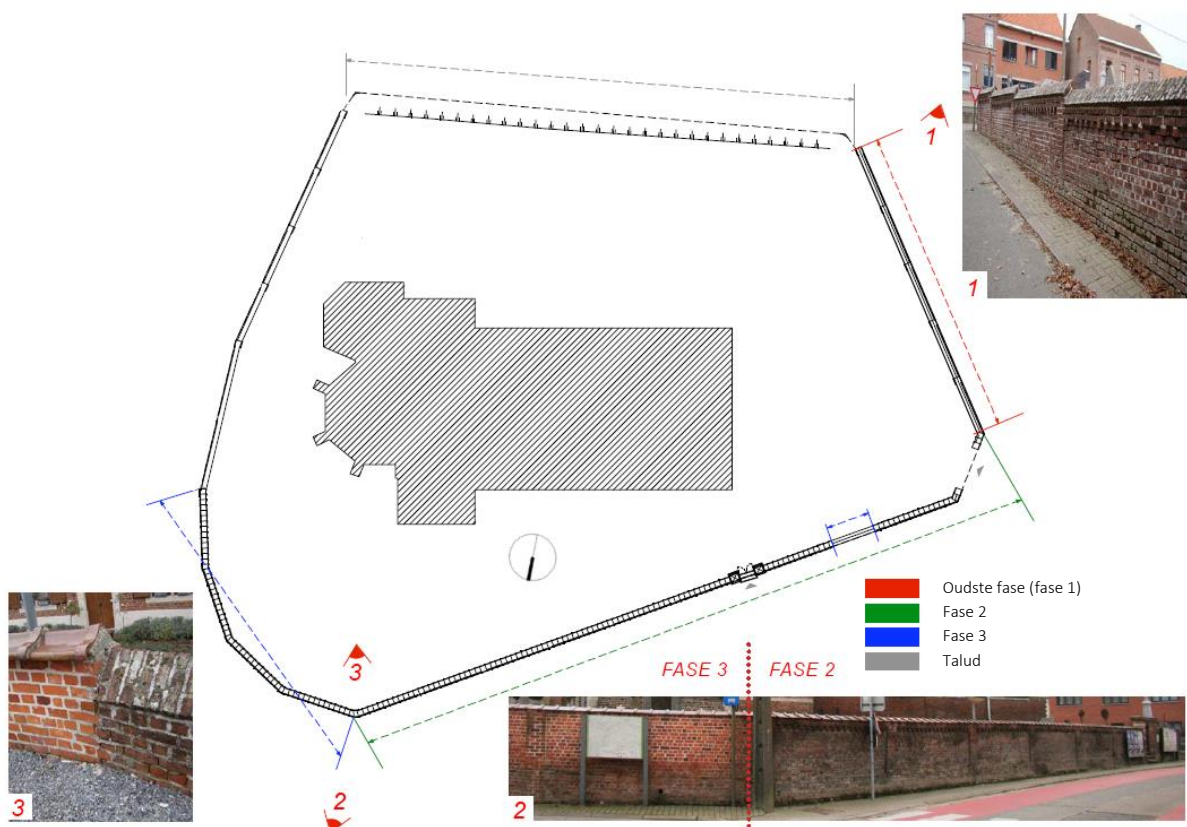

Figuur 20: Grondplan van het kerkhof (DFM architectural office, 2014)

1	Maria Octavia Vranckx Félix Taverniers	1921 1927
2	Urbain De Coster	1951
3	Alfonsina Sneyders	1900
4	M. Carolina Schotsmans	1915
5	Maria Sneyders	1925
6	Rosalie van Craen	1880(?)
7	Familie De Coster - Vranckx	?
8	J.L. Cerulis	1878
9	?	1881(?)
10	Familie La Costa	1900 - 1951
11	Familie Simonet	1926 - 1981
12	Herinnering slachtoffers WOI	1914-1918
13	4 ijzeren grafkruisen	?

3.2.3 Kerkhofmuur

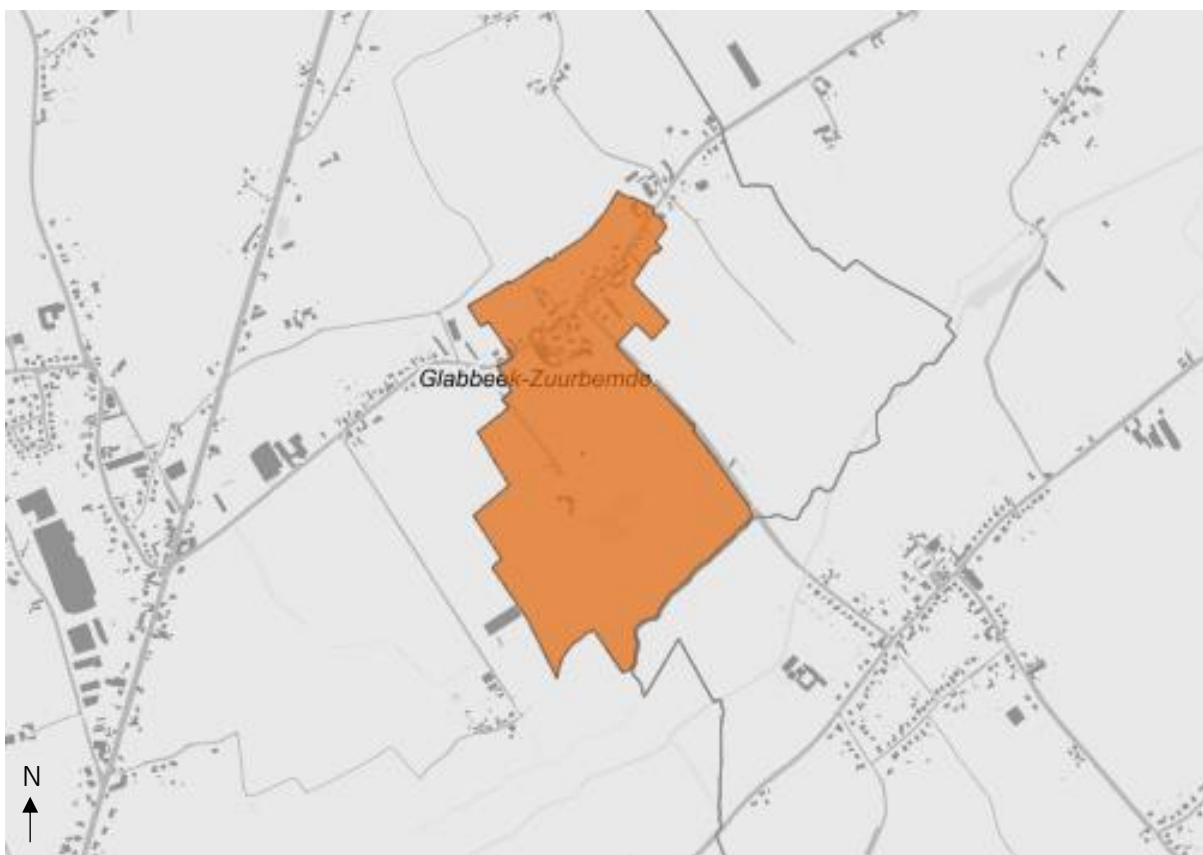
De kerk en het kerkhof worden van het openbaar domein gescheiden door een bakstenen muur met twee toegangen. De kerkhofmuur rond de kerk van Zuurbemde is gebouwd in verschillende fasen. Het muurwerk bestaat vandaag nog duidelijk uit drie fasen. Het oudste deel situeert zich aan de zuidwestzijde van de kerk. De oudste fase (fase 1) is opgetrokken in rood baksteenparement in een staand verband (foto 59). De muur is afgewerkt met muizentand en afgedekt met een ezelsrug. Langs de noordzijde van het kerkhof bevindt zich de tweede fase. Deze fase is opgetrokken in rood baksteenmetselwerk in staand verband (foto 60). De muur is evenzeer afgewerkt met een muizentand, maar wordt afgedekt door geglazuurde pannen. Een grote opening in de kerkhofmuur geeft aan de westzijde toegang tot het geklinkerde pad naar de kerk (foto 61). Aan de zuidzijde wordt toegang verleend door een gietijzeren poort. Aan de zuidzijde is nadien een doorbreking met diefijzers aangebracht in het muurmassief (foto 62). De derde fase is opgebouwd uit rood baksteenmetselwerk in staand verband (foto 63), afgewerkt met geglazuurde pannen. Door het hoge niveau van het kerkhofterrein ten opzichte van het niveau van de bestrating, fungeert de kerkhofmuur vandaag ook als een keermuur. Dit is ook merkbaar aan de pathologie die de muur vertoont. Aan de zuidzijde wordt het kerkhof begrensd door een talud in kasseien (foto 64).

Figuur 21: Verschillende bouwfasen van de kerkhofmuur (Fenikx bvba, 2011)

3.3 Landschappelijk erfgoed

De Sint-Catharinakerk is gelegen in het beschermde stads- of dorpsgezicht 'Dorpskern Glabbeek-Zuurbemde', zoals bepaald door het Ministerieel Besluit¹³ van 3 juli 1981. Tot de dorpskern behoren de gemeenteweg Zuurbemde, de Bronstraat en de Hoeledensesteenweg. De dorpskern van Glabbeek-Zuurbemde bestaat uit de bebouwing die gesitueerd is rondom de Sint-Catharinakerk en de landschappelijke ruimte rondom het kasteel de la Costa. Het beschermingsdossier motiveert de historische en artistieke waarde van de dorpskern van Zuurbemde als: *'een dorp met volgende typologie: ommuurde kerk met gegroepeerde oudste bebouwing errond; later uitgedeind langs de Kersbeekstraat in de vorm van hoofdzakelijk 19de-eeuwse gesloten hoeven van het gesloten type van oudere boerenhuisjes, soms nog in leembouw, en kasteel met park ten zuiden'*.¹⁴

Figuur 22: Het beschermde stads- of dorpsgezicht 'Dorpskern Glabbeek-Zuurbemde' (Inventaris Onroerend erfgoed, 2018)

3.4 Diagnosenota

¹³ Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur. (1981). *Ministerieel beschermingsbesluit van 3 juli 1981*. Brussel.

¹⁴ Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Beschermingsdossier DB000607, Dorpskom m.i.v. het kasteelpark, Sint-Catharinakerk, kerkhof en omheiningsmuur (DE MAEGD C., 1981).

De Sint-Catharinakerk heeft nood aan een algehele restauratie. Het exterieur vertoont gebreken aan de dakbedekkingen, dakdoorbrekingen, dakstructuur, regenwaterafvoeren en buitenwerk. De dakvlakken, met name de natuurleien en vezelcementleien, bevinden zich in een matige staat. De leien vertonen lokaal afgebroken hoeken en/of gaten, hangen los of zijn scheefgezakt. De loden nokbekleding is verweerd, toont lokaal gaten en is op verspreide plaatsen opgewaaid, met vochtinfiltratie tot gevolg. De dakdoorbrekingen bevinden zich evenzeer in een slechte staat. Zo vertoont het oostelijke torenluik vochtsporen en verschillende leien van de bekleding hangen los. De loden afdekslab is ernstig verweerd, vertoont gaten en is verzakt. Verschillende onderdelen van het torenkruis ontbreken of zijn volledig weggeroest. Ook de torenspits vertoont verschillende gebreken, zoals sporen van vocht en inrotting. In de eikenhouten dakkappen zijn aantastingen door houtborende insecten en inrottingen op verscheidene plaatsen vastgesteld. De zinken bakgoten vertonen ernstige sporen van verwerking en corrosie en enkele lasnaden zijn gescheurd. Het opgaand baksteenmetselwerk bevindt zich in een redelijke staat, maar het voegwerk werd op verscheidene plaatsen hersteld met een voegspecie op basis van cement. Dit diende te gebeuren met een kalkgebonden mortel. De aanwezige natuursteen is op meerdere plaatsen gebroken en vertoont lokaal sporen van oppervlakkige verzanding. Ook zijn er loszittende, verzakte of verdwenen natuurstenen waargenomen. De glas-in-loodramen zijn plaatselijk roestig en enkele beglazingen zijn gebroken of verdwenen.

In het interieur van de Sint-Catharinakerk werd op meerdere plaatsen scheurvorming in het pleisterwerk en afgevallen afwerklagen vastgesteld. Daarnaast werden in de opgaande muren actieve vochtsporen en lichte zoutuitbloei waargenomen, waardoor op diverse plaatsen het verfwerk afbladdert. Plaatselijk zijn enkele vloertegels licht verzakt, gebroken en is het voegwerk verdwenen.

Het kerkhof en de kerkhofmuur hebben eveneens nood aan een grondig onderhoud en restauratie. De kerkhofmuur in baksteenmetselwerk bevindt zich in een matige staat. De muur werd reeds hersteld met een voegspecie op basis van cement. De cementvoegen vertonen ernstige scheurvorming en zijn plaatselijk losgekomen en uitgevallen. Het baksteenmetselwerk vertoont lokaal scheuren en sporen van vorstschade en zoutuitbloeiingen. Daarnaast zijn op het kerkhof verschillende grafstenen verzakt en beschadigd.

4 BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

De bescherming als monument en dorpsgezicht is in het ministerieel besluit van 3 juli 1981 als volgt beschreven¹⁵:

‘Worden beschermd als monument overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976, om reden van de historische en artistieke waarde: de Sint-Catharinakerk met het kerkhof en de omheiningsmuur te Glabbeek-Zuurbemde.’

Wordt beschermd als dorpsgezicht overeenkomstig de bepalingen in het decreet van 3 maart 1976, om reden van de historische en artistieke waarde: de dorpskern van Glabbeek-Zuurbemde met inbegrip van het kasteelpark.’

4.1 Historische waarde

De Sint-Catharinakerk kent haar historische waarde in haar ontstaansgeschiedenis die teruggaat tot in de late middeleeuwen. Ten tijde van de patroonheilige Sint-Sulpitius, bisschop van Bourges, werd de kerk bezocht om bescherming af te smeken tegen huidziekten en jicht en tegen mond-en-klauwzeer. Vandaag wordt de patroonheilige Sint-Catharina nog steeds bezocht voor de genezing van het ‘Katrienewiel’, een ringvormige huidinfectie die veroorzaakt wordt door een schimmel. Ook de oude grafkruisen getuigen van haar lange geschiedenis. Het gebouw toont ook de inzet van belangrijke actoren, zoals de plaatselijke parochie en bepaalde schenkingen van de familie da Costa.

4.2 Architectuurhistorische waarde

In het verslag van het onderzoek dat voorafging aan de bescherming ligt de klemtoon op de architectuurhistorische waarde. De Sint-Catharinakerk is architectuurhistorisch representatief met haar laatgotisch koor van 1541, de neogotische toren en schip van 1861-1864 en de sacristie van 1857. Het omgevend kerkhof bevat eveneens het historisch belangrijk grafmonument van de familie da Costa. De Sint-Catharinakerk bleef bewaard onder een laatgotische en neogotische verschijningsvorm, die gekenmerkt wordt door de heropleving van de gotische stijlkenmerken en de belangstelling voor de ambachten. Het exterieur- en interieurontwerp zijn een typevoorbeeld voor deze stijlperiodes met hun baksteenstructuur, spitsboogramen, stijleenheid van het interieur en haar afwerking, houten spits- en tonggewelven en zo meer. Deze elementen dragen bij tot de architectuurhistorische waarde van de Sint-Catharinakerk.

4.3 Artistieke waarde

¹⁵ Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur. (1981). *Ministerieel beschermingsbesluit van 3 juli 1981*. Brussel.

Het interieurontwerp (aankleding) van de kerk getuigt van een kunstzinnig streven van de mens in het verleden en het vakmanschap en de begaafdheid van de vervaardigers bij de uitwerking van ornamentiek en interieurelementen. Het interieurontwerp omvat de muurschilderingen, de vaste decoratie, het laatgotisch en neogotisch meubilair, meubilair speciaal ontworpen voor het gebouw en het rijke middeleeuwse beelden bezit, dat door een nieuwe neogotische polychromie in het geheel geïntegreerd werd. De verschillende interieurelementen op zich zijn geen toonbeeld van een uitzonderlijke artistieke waarde, de waarde van de verschillende interieurelementen is namelijk cumulatief. De artistieke waarde van de Sint-Catharinakerk zit in het neogotische totaalconcept, geënt op de restanten van de laatgotische kerk.

5 BEHEERSVISIE EN DOELSTELLINGEN

5.1 Visie op het toekomstig beheer

De Sint-Catharinakerk wordt door de gemeente aangeduid als parochiekerk binnen de Pastorale Zone Glabbeek. Het is de dorpskerk voor de lokale dorpsgemeenschap. Op kerkelijke feestdagen vinden er erediensten plaats, met een receptie achteraf. De kerk wordt sporadisch gebruikt voor een uitvaart, een doopsel of een huwelijk. De kerk is enkel open op verzoek en via de Heemkundige Kring kan een gegidste rondleiding aangeboden worden. Daarnaast organiseert de dorpsvereniging jaarlijks een filmavond in de kerk. De Sint-Catharinakerk is ook een toeristische trekpleister, voornamelijk voor bedevaarten. Zo worden er verschillende keren per jaar groepsbezoeken georganiseerd om de sacramentstoren te bezichtigen en occasioneel krijgt de kerk bezoek van mensen die op bedevaart komen voor de genezing van het 'Katrienewiel'.

In de toekomst zou het koor van de Sint-Catharinakerk als permanente kapel in gebruik blijven. Het schip zou ook bruikbaar moeten blijven voor erediensten, maar laat ook nevenfuncties toe. Die nevenfuncties zullen verwant zijn met de hoofdfunctie van de kerk als gebouw voor de eredienst. Zo kan de kerk dienst doen voor gemeenschapsopbouw, architectuurhistorische rondleidingen, tentoonstellingen, voordrachten en zo meer. Een permanente toeristische ontsluiting behoort ook tot de mogelijkheden. Daarnaast is er vraag van de KMO naast de kerk om, na de restauratie, regelmatig gebruik te maken van de kerk als opleidingsruimte voor klanten. Indien er geen passende nevenbestemming gevonden wordt, kan ook herbestemming in aanmerking komen op lange termijn (10-20 jaar).

De Sint-Catharinakerk werd beschermd omwille van haar historische en artistieke waarde. De kerk dient dan ook zo lang mogelijk bestendig te worden in al haar materiële componenten. Hiervoor dient de instandhouding van de decoratieve en constructieve elementen, zowel in het exterieur als interieur, gegarandeerd te worden door middel van een vakkundig onderhoud en conserverende ingrepen. De ingrepen dienen de beschermde erfgoedkenmerken- en elementen te respecteren en te ondersteunen. De ingrepen moeten hierbij een meerwaarde vormen voor de erfgoedwaarden van de Sint-Catharinakerk, waarbij de draagkracht van de beschermde site niet overgeschreden wordt. Het behoud van de kerk, met al haar specifieke kenmerken en waarden die het monument maken tot wat het vandaag is, dient steeds centraal te staan.

5.2 Beheerdoelstellingen

5.2.1 Restauratie en onderhoud van de kerk

De Sint-Catharinakerk heeft nood aan een algehele restauratie. Het exterieur vraagt om een restauratie van de daken, het timmerwerk, de gevels en het buitenschrijnwerk. Voor het interieur is een restauratie van de muurvlakken en een grondige aanpak van de vochtproblemen aangewezen. Daarnaast zijn een opfrissing van de interieurobjecten en werken voor klimatisatie wenselijk. Hoofdstuk 6 van dit beheersplan toont een gedetailleerd overzicht van de nodige ingrepen.

Bij de restauratiewerkzaamheden, aanpassingswerken en herwaarderingsingrepen wordt er aangeraden rekening te houden met volgende aspecten:

- Het is van belang dat er steeds gestreefd wordt naar het behoud van de oorspronkelijke materialiteit. Enkel indien herstel niet meer mogelijk is, kan er geopteerd worden voor vernieuwing. Hierbij wordt het oorspronkelijk materiaalgebruik zo veel mogelijk aangehouden. Historische afwerkingen en verbindingswijzen dienen hernomen te worden.
- Fenikx bvba heeft in 2010 een historisch kleuronderzoek uitgevoerd in de Sint-Catharinakerk. Bij het herschilderen van het interieur wordt er aangeraden de oorspronkelijke kleurstelling te gebruiken en waar mogelijk de decoratieve muurschilderingen vrij te leggen of te reconstrueren.
- Een aantal interieurelementen worden ervaren als storend en hebben een negatieve impact op de architectuurhistorische waarde, zoals de elementen die niet binnen het laatgotische en neogotische totaalconcept passen. Om de erfgoedwaarden te versterken kunnen deze best verwijderd worden uit het interieur.
- De opstelling van het interieur kan best herbekeken worden. Zo bevindt het doopvont zich momenteel in het transept, naast het dienstaltaar, maar hoort thuis in de doopkapel. De opstelling van de beelden moet daarbij ook herbekeken worden.

Een goede bewaring van het kerkelijk meubilair en de cultuurgoederen is noodzakelijk. Voor de roerende goederen, die integrerend deel uitmaken van de beschermde Sint-Catharinakerk, geldt ook een effectieve bewaring in de kerk. Van dit principe kan enkel afgeweken worden in uitzonderlijke omstandigheden of indien de verwijdering slechts tijdelijk is. Deze goederen kunnen het gebouw enkel verlaten in het kader van restauraties, tijdelijke tentoonstellingen elders of wanneer de bewaaromstandigheden het vereisen. De tijdelijke verwijdering van de beschermde roerende goederen uit de kerk gebeurt uitsluitend na goedkeuring van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

5.2.2 Restauratie en onderhoud van de kerkhofmuur

De kerkhofmuur van de Sint-Catharinakerk is beschermd als monument en heeft nood aan een grondige restauratie. Een jaarlijkse onderhoudsbeurt is essentieel om de kerkhofmuur in goede staat te behouden en (verdere) schade te voorkomen.

5.2.3 Verantwoord beheer van het kerkhof

Het kerkhof rond de Sint-Catharinakerk is beschermd als dorpsgezicht en is nog steeds in gebruik. Een historisch verantwoord beheer is noodzakelijk. Voor het funerair erfgoed op het kerkhof gelden volgende algemene beheersdoelstellingen en aanbevelingen:

- Om het funerair erfgoed in een goede staat te behouden is een goede monitoring en regelmatig onderhoud van belang. Er wordt een jaarlijkse inspectie door Monumentenwacht aangeraden. Daarbij is een jaarlijkse onderhoudsbeurt essentieel om het funerair erfgoed in goede staat te behouden en schade te voorkomen.
- Graftekens die beschadigd zijn, dienen hersteld, houten kruisen geschilderd en gietijzeren kruisen tegen roest behandeld te worden. Belangrijke grafmonumenten, zoals het praalgraf van de familie da Costa, worden best onder begeleiding van een deskundige hersteld.
- Grafgiften, keramiek en applicaties van porselein, brons en andere materialen verdienen bijzondere aandacht. Reiniging, herstel en consolidatie van breuknaden en herbevestiging zijn van belang om het behoud te garanderen.
- Het kerkhof is vandaag veelal grijs van aanblik door verstening (kiezels) op enkele structuurbepalende bomen na. Het zou de erfgoedwaarde van het kerkhof, de esthetische beleving en de fundering van de graftekens ten goede komen als de tussenruimte tussen de graven vergroend wordt en lege grafperken voorzien worden van beplanting.
- Het kerkhof wordt getypeerd door graftekens uit diverse materialen, waardoor een eenvormigheid ontbreekt. Om de beeldwaarde van het kerkhof te versterken, kunnen richtlijnen inzake de materialiteit voor nieuwe graftekens opgesteld worden.
- De metalen grafkruisen bevinden zich momenteel aan de noordelijke wand van het schip en het transept. Deze kunnen terug verspreid opgesteld worden om de historische beeldwaarde te versterken.

Er werd een inventarisatie uitgevoerd van belangrijke grafmonumenten en graven die dateren van vóór 1930. Deze graftekens werden gefotografeerd en werden opgelijst met vermelding van naam en sterfjaar van de overledene. De inventarisatie is terug te vinden in bijlage 2. Met het oog op de herwaardering van de historische beeldwaarde, kan aan de hand van die inventaris, een ontwerp gemaakt worden voor de heraanleg van het kerkhof, waarin zowel oog is voor de vergroening als voor de historisch verantwoorde opstelling van de grafmonumenten.

6 OPSOMMING EN VERANTWOORDING VAN DE WERKZAAMHEDEN

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating ¹⁶
Algemeen			
Stabiliteitsonderzoek van de kerkhofmuur	x		
Stabiliteitsonderzoek naar aanleiding van de slechte toestand van de aanzet van de plint rondom de kerk	x		
Dak- en timmerwerken			
Vernieuwen van het bordes ter hoogte van het laagste balkenkruis	x		
Plaatselijk vervangen van kepers, muurplaten, spantstukken en gordingen	x		
Plaatselijk herstellen van houten onderdelen (polymeerchemische behandeling)	x		
Herstellen van de dakkapellen	x		
Herstellen van de dakstructuur van het koorgedeelte	x		
Behandeling van de actieve aantasting van alle structurele houten dakelementen en klokkenstoel door kleine en grote klopkever	x		
Verwijderen van leien, inclusief zinkwerk en alle toebehoren	x		
Verwijderen van vezelcementleien	x		
Verwijderen van natuurleien	x		
Plaatsen van natuurleien	x		
Vernieuwen van alle zink- en loodwerk	x		
Vernieuwen van de dakgoten en regenwaterafvoeren	x		
Tijdelijk dichten van lekken in het dak	x		
Controle van de hanggoten en regenwaterafvoeren	x	1 maal/jaar	
Herstellen van de topbekroningen (torenkruis, haan en bol + kruis koor)	x		
Plaatsen van klim- en ladderhaken	x		
Plaatsen van duivenwering	x		

¹⁶ Regulier onderhoud vereist geen toelating

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating ¹⁷
Controle van galmborden in hout	x		
Plaatsen en onderhoud van bliksemafleiding		2 jaarlijks	
Controle klokkentoreninstallatie		5 jaarlijks	
Controle plat dak		1 maal/jaar	
Schilderen van houten kroonlijst		10 jaarlijks	
Schilderen van dakkapellen		10 jaarlijks	
Bescherming van de frontonlijst	x		
Bereikbaarheidswerken noodzakelijk voor het onderhoud van het erfgoed (bv. ladder- en klimhaken voor bereiken van daken en torenspits, handgrepen of richels op gevaarlijke plaatsen, roosters, bevloering op zolderverdieping, beloopbaar en bereikbaar maken van hooggelegen goten...)	x		
Nazicht van de dakbedekkingen en aansluitingen		1 maal/jaar	
Reinigen van de goten en regenwaterafvoeren		1 maal/jaar	
Gevelwerken			
Reinigen van gevels (afstomen)	x		
Voegwerken: uitkrabben van voegen + opvoegen met kalkmortel	x		
Verwijderen van lokale begroeiing uit het uitgespoelde voegwerk	x	x	x
Vervangen en/of vastzetten van bakstenen	x		
Vervangen en/of vastzetten van hardstenen: parementstenen + geprofileerde stenen	x		
Herstellen van scheuren	x	x	
Injectie tegen opstijgend vocht	x		
Behandeling van metalen onderdelen: ontroesten en verven		5 jaarlijks	x
Vastzetten van metalen onderdelen	x		
Herstellen van beschadigde treden van de buitentrappen	x	x	
Afdichten van stellingsgaten	x		
Controle van de riolering		2 jaarlijks	
Buitenschrijnwerk			
Herstellen van het houten buitenschrijnwerk	x	x	

¹⁷ Regulier onderhoud vereist geen toelating

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating ¹⁸
Schilderen van het houten buitenschrijnwerk		10 jaarlijks	
Herstel van hang- en sluitwerk	x		
Plaatsen van voorzetglas	x		
Restauratie van glas-in-lood: ontroesten, herschilderen, vervangen	x		
Reiniging van het glas		1 maal/jaar	
Interieur			
Herstellen van interieurelementen met erfgoedwaarden, die omwille van de erfgoedwaarde bijzondere eisen hebben of die verder gaan dan gebruikelijk (bv. het pleisteren met een kalkpleister, het gebruik van een historisch verftype, herstelling van het doopvont, de reconstructie van een oorspronkelijke kleurstelling...)	x		
Injectie tegen opstijgend vocht + asbestpanelen en bepleistering verwijderen	x		
Herstel van beschadigde bepleistering	x	x	
Schilderen van het interieur		20 jaarlijks	
Loszittende en verzakte vloertegels genivelleerd vastleggen	x	x	x
Herstel en onderhoud van het binnenschrijnwerk		5 jaarlijks	
De werken voor klimatisatie en verwarming, noodzakelijk voor het behoud van de beschermde erfgoedwaarde en wetenschappelijk gemotiveerd	x		
Restauratie van het orgel tot bespeelbaar instrument	x		
Onderhoud van het orgel		1 maal/jaar	
Zolder			
Plaatsen van loopbruggen	x		
Plaatsen van aluminium ladders en bordessen	x		
Plaatsen van verlichting van moeilijk toegankelijke ruimtes voor onderhoud en inspectie	x		

¹⁸ Regulier onderhoud vereist geen toelating

Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Vrijstelling toelating ¹⁹
Vastleggen van losliggende elektriciteitsleidingen en afdekken van onbeschermde, openliggende afdakdozen	x		
Verwijderen van de niet meer gebruikte elektriciteitsleidingen	x		
Opruimen en ontstoffen van de zolderkappen en gewelven		1 maal/jaar	
Kerkhof en kerkhofmuur			
Reinigen van de kerkhofmuur (afstomen)	x		
Voegwerken kerkhofmuur: uitkrabben van voegen + opvoegen met kalkmortel	x	20 jaarlijks	
Vervangen en/of vastzetten van bakstenen	x	x	
Vervangen en/of vastzetten van muurafdekkingen: muurkappen en ezelsrug	x	x	
Herstellen van scheuren	x	x	
Behandeling van het gietijzeren hekwerk	x		
Herstellen van overhelling	x		
Herstellen van beschadigde grafmonumenten	x		
Heraanleg van het kerkhof	x		
Snoeien van bomen op het kerkhof		2 maal/jaar	x
Herstel of aanleg van aarden grafbedjes	x		x
Reinigen van het plat dak van de grafkelder		1 maal/jaar	
Andere			
Het onderzoek in functie van het opstellen van een bestemmings- of herbestemmingsstudie	x		
Metingen tijdens de werken, noodzakelijk om de werken uit te voeren	x		
Keuring van de brandblustoestellen		1 maal/jaar	
Keuring van de noodverlichting		1 maal/jaar	
Keuring van het inbraakalarmsysteem		1 maal/jaar	
Keuring van de bliksemafleider		1 maal/jaar	
Controle van de ladderhaken		1 maal/jaar	

¹⁹ Regulier onderhoud vereist geen toelating

7 VOORSTEL VAN OPVOLGING EN EVALUATIE

Voor de dringende restauratiewerkzaamheden aan de Sint-Catharinakerk, het kerkhof en de kerkhofmuur dient er een jaarlijkse rapportering te gebeuren. In afwachting van de toekenning van een restauratiepremie kunnen er noodzakelijke ingrepen ondernomen worden om verder verval tegen te gaan, zoals het tijdelijk dichten van lekken in het dak. Deze werken zullen op voorhand aan het Agentschap Onroerend Erfgoed ter goedkeuring voorgelegd worden.

Elke vijf jaar wordt de staat van de Sint-Catharinakerk, het kerkhof en de kerkhofmuur, na inspectie door Monumentenwacht vzw, opgetekend in een verslag en een lijst van de uitgevoerde beheersmaatregelen. Elke vijf jaar volgt eveneens een verslag van de uitgevoerde werken en stand van zaken aan het Agentschap Onroerend Erfgoed, digitaal overgemaakt door de kerkfabriek. Het verslag moet een oplistings van de uitgevoerde werken met opgave van jaartal, bedrag en een korte omschrijving, een oplistings van de erfgoedpremies met opgave van het bedrag en een korte omschrijving, een oplistings van de contactpersonen en betrokkenen, werkverslagen (indien van toepassing) en foto's van de toestand voor de start, tijdens en na de beëindiging van de werken bevatten.

Om de tien jaar volgt een evaluatie van het bouwkundig erfgoed aan de hand van het verslag van Monumentenwacht vzw. Ter verwerking van de opmerkingen in het verslag zullen externe specialisten en firma's aangeschreven worden door de kerkfabriek voor het nazicht en onderhoudswerk.

Na de uitvoering van de restauratiewerkzaamheden dient de ontwerper of aannemer(s), die de werken hebben uitgevoerd, een verslag op te maken dat uiterlijk 6 maanden na het beëindigen van de werkzaamheden door de kerkfabriek aan het Agentschap Onroerend Erfgoed wordt overgemaakt. Dit verslag moet de aard van de werken, de plaats, de start- en einddatum, het resultaat en fotomateriaal bevatten. Indien er zich bepaalde wijzigingen voordoen, dient de kerkfabriek steeds het Agentschap Onroerend Erfgoed te raadplegen.

8 BIJLAGEN

Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)	Bijlage 1
Lijst van geplande werkzaamheden	Hoofdstuk 6
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	Hoofdstuk 6
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	Bijlage 2
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	n.v.t.
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	n.v.t.
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	n.v.t.
Lijst van cultuurgoederen	Bijlage 3
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	n.v.t.
Lijst van aanwezige grafmonumenten	Zie bijlage 2
Bibliografie	Bijlage 4
Fotoreportage	Bijlage 5